

pensen. S'ha de dir que totes les col·laboracions són fruit de la bona voluntat de totes les persones que ho fan possible, i que tenen ganes de "fer poble".

Si pensam que el 2018 es van complir els 40 anys del Llum d'Oli, convendrem que no és fàcil destacar les fites de ni més ni menys que 40 anys de trajectòria. Però sí que podríem parlar del número 50 (1995), el número 100 (2004), el número 150 (2017) que com a números rodons sempre han estat exemplars especials i que amb la portada han volgut marcar tendència i esdevenir pàgines pel record, tot repassant trajectòries i persones que han passat per l'Agrupació i el Llum d'Oli. Però també s'han de destacar altres números, com per exemple el 62 (1997) monogràfic sobre el tren a Porreres, el 69 (1999) on es va fer un clam a l'erotisme des d'una perspectiva divertidíssima i molt creativa, demostrant la gran capacitat d'innovar i d'estar a l'avantguarda en moltes qüestions; i un llarg etcètera de

números i fites transversals com són la lluita per la nostra llengua, per la conservació del patrimoni, per la democràcia i per l'educació pública...

El major repte segurament ha estat i continua essent la pèrdua de lectors de la premsa escrita, en favor de la immediatesa de les xarxes socials o les publicacions digitals. La lluita per conviure amb aquestes altres fonts d'informació (o, de vegades, de desinformació) és constant i ens ha obligat a adaptar-nos a la realitat d'avui en dia amb una pàgina de facebook per donar-nos a conèixer o amb una pàgina web que sortirà aviat i que tot i que serà la pàgina de l'Agrupació, també tindrà un espai important per la revista. Un altre repte o obstacle que patim és la dificultat per involucrar a noves persones en el projecte, especialment a la població jove, tot i que per sort sempre hi ha excepcions i gràcies a la feina que hi hem anat fent, podem dir que sempre tenim col·laboradors joves a les nostres pàgines. Finalment, podríem destacar les dificultats econòmiques que pateixen les entitats editores a l'hora de poder finançar projectes com la nostra publicació: tot i la bona

quantitat de subscriptors, socis i patrocinadors, el cost de la revista és alt i les limitacions en aquest sentit no són poques, ja que el preu de mercat de la revista no pot baixar dels 4 euros per exemplar.

Els mitjans locals són de vital importància per molts motius. Per esmentar-ne uns quants podríem parlar del foment de la cohesió social entre els diferents col·lectius del municipi, de la tasca de normalització lingüística i de defensa de la identitat pròpia, del sentit de poble que inculquen, de l'oportunitat que ofereixen per escriure per primera vegada a moltes persones del poble, de la feina col·lectiva que representa poder treure a la llum cada tres mesos una publicació on hi caben tantes coses... Però sobretot hauríem de destacar que representen un testimoni molt valuós de la realitat de cada moment històric, que queda reflectit en les pàgines de cada publicació amb temàtiques diverses i donant a conèixer persones, testimonis i realitats d'un món canviant que necessita poder expressar-se i ser llegit, davant realitats líquides i efímeres del món actual. *Verba volant, scripta manent.*

“Som l’única via que té la ciutadania per conèixer de primera mà allò que passa al seu voltant”

Díngola, SINEU

La revista Díngola va néixer ara fa 10 anys arran de la creació sineuera de l'Obra Cultural Balear. Vam engegar el projecte un grup de gent inquieta per la cultura, la llengua i la dinamització del poble. A Sineu hi havíem un parell de persones vinculades a la comunicació, i estàvem motivats perquè al poble no hi havia cap capçalera pròpia: teníem una inquietud personal i volíem oferir un servei. Els primers cinc anys vàrem sortir només en paper, després va arribar la web. Ara simultaniejam els dos formats.

No podem renunciar al paper, perdríem la nostra essència. La revista en paper surt cada tres mesos. A més que molts dels nostres lectors són gent gran que no s'incorporarà a les eines digitals, Díngola requereix d'una lectura tranquil·la que facilita el paper. El 70% dels continguts no caduquen, són dossiers que poden arribar a 70 pàgines sobre patrimoni, història, cultura, medi ambient, etc. Així que la revista funciona com a colleccionable, com si estiguessis subscrit a una entrega periòdica d'estudis locals sobre Sineu.

Imprimim 400 exemplars, tenim 150 subscriptors, i els altres es venen als estancs del poble o a l'Associació de Premsa Forana. Tenim un equip fix de tres persones, els redactors d'actualitat: Jorgina Fusté, Miquel Puiggròs i Marta Bergas.

Després tenim col·laboradors que aporten informació i fotografies. Cada dia actualitzam la web amb algun contingut.

Cada estiu fem una festa per als lectors, col·laboradors i per a nosaltres mateixos. Un any molt sonat va ser el 2013, que férem un homenatge a Biel Caragol, glosador de Sineu. Va ser un acte especialment emotiu, a on es va generar un fort sentiment col·lectiu de pertinença.

El principal repte que tenim és la dedicació que demana una publicació així. Fer una revista pel poble representa un compromís personal que t'obliga a dedicar-hi molt temps. Volem enganxar gent nova, han entrat joves a col·laborar però no hem aconseguit fidelitzar ningú. Crec que aquest és un repte compartit per totes les capçaleres de la premsa forana.

Els mitjans locals són l'única via que té la ciutadania, el veïnat, per conèixer de primera mà allò que passa al seu voltant immediat, contat per gent propera que intenta fer les coses amb molt rigor. No tots som periodistes però tenim el rigor com a màxima. Si desapareixen aquestes capçaleres, el ciutadà està més desprotegit davant les institucions: nosaltres hem estat incòmodes per a tots els partits. El nostre compromís és amb el poble, no amb cap partit.

“Som el notari de tot el que passa dia a dia”

Fent Carrerany, MARIA DE LA SALUT

Fent Carrerany neix en un moment en què al poble de Maria hi havia molt poques activitats culturals i amb un grup de gent amb iniciativa que tenia moltes ganes de fer coses. I començaren a organitzar i muntar activitats ben diferents: una ràdio, cursets de diferents tipus, exposicions, excursionisme, defensa i normalització de la llengua catalana. I a finals de l'any 1985 i inicis del 1986 neix l'Associació Cultural Fent Carrerany i edita el primer número de la revista el juliol d'aquell mateix any.

L'Associació té una Junta Directiva i la revista el seu Consell de Redacció. Feim una assemblea general anual de l'Associació on procuram programar totes les activitats que s'han de dur a terme. I la revista té el seu ritme mensual, amb una reunió del Consell de Redacció. D'aquesta reunió en surt el recull de notícies que han d'anar a la revista així com si hi ha algun reportatge o entrevista a fer.

Creim que la principal fita assolida és haver sortit cada mes des de ja fa 34 anys, sense cap pausa. També ens sentim molt satisfets de com som rebuts dins Maria a cada número editat. I aquest sentiment encara es va fer molt patent amb la

celebració dels 30 anys de la revista i amb els actes que organitzàrem que varen tenir un gran seguiment i ens vàrem sentir molt recolzats.

A hores d'ara el principal repte és el tecnològic i el canvi que suposa la digitalització de la informació. Volem estar en papers dins les cases però també volem estar a les xarxes socials per poder arribar a tothom. Per això necessitam eines i coneixements per poder-les utilitzar.

Un altre tema seria el de les col·laboracions. No és fàcil trobar gent disposada a fer un seguiment de les activitats i que

ens arribin per escrit o a través de les imatges.

Creim que el poble de Maria no seria el mateix sense la revista, per tant la consideram imprescindible. Som el notari de tot el que passa dia a dia, feim un repàs al que ha passat en el passat gràcies als nostres col·laboradors historiadors i a més serveix de control de l'activitat política i també és la veu per poder contrastar les diferents idees i opinions que tenen els diferents grups i un altaveu per a la gent que vulgui dir la seva sobre temes que consideri d'interès general.

“Estam arrelats i al costat de la gent dels pobles: som insubstituïbles”

Sa Sella, SENCELLES

Sa Sella va néixer el gener de 1983 com una més de les activitats que gestionava el Centre Cultural de Sencelles, entitat creada l'any 1974. Va crear-se per tenir informats als sencellers i com a butlletí de novetats dels socis de l'entitat.

Editam quatre números l'any de manera general, un per trimestre encara que en moltes d'ocasions aprofitant qualche efemèride o esdeveniment especial se sol treure un número extraordinari.

Aconseguir aguantar des de l'any 1983 és ja una fita. Arribar a cadascun dels subscriptors de manera regular durant més de 37 anys, des d'un municipi petit, en tot el que ha passat... té mèrit.

Estam en plena digitalització ja que el que realment costa molt per mantenir la subsistència de la revista és la factura d'impremta. Malgrat que siguem presents en el món digital i a les xarxes, la gent continua demanant la versió en paper perquè per guardar és la demostració tangible i física que som vius!

Els mitjans locals són indispensables per copsar la realitat de les petites comunitats. Estam tan arrelats i al costat de la gent dels pobles que som insubstituïbles.

SA SELLA
revista del centre cultural
sencelles gener-març 83

L'Observador del Pla de Mallorca

Climent Picornell

Doctor en Geografia
Fundador de L'Observador del Pla

L'Observador del Pla de Mallorca fou una revista mensual de distribució gratuïta que existí al Pla, fou un producte comunicatiu únic a la comarca. Únic, per ser de distribució gratuïta, comarcal, important en la seva producció de milers d'exemplars i en la nostra llengua, el català de Mallorca. Es va fer, mentre existí (2003-2014) un espai propi als catorze municipis del Pla: Algaida, Ariany, Costitx, Llorito, Llubí, Maria, Montuïri, Petra, Porreres, Santa Eugènia, Sant Joan, Sencelles, Sineu i Vilafranca.

L'Observador del Pla de Mallorca : Un espai comunicacional propi

L'espai comunicacional, entès com les portes o finestres, els ulls i l'enteniment que els individus usam per tenir present el què passa al món o al nostre costat, s'ha modificat amb rapidesa. La televisió i els diaris, continuen sent agents vehiculadors de notícies. Com a exemple de rànquings s'ha de dir que ja veiem de mitjana més de quatre hores de televisió cada dia. A aquest panorama s'hi han afegit amb molta de força tipologies comunicacionals noves a través de la xarxa Internet, els diaris i revistes digitals i les xarxes socials.

Ara bé l'interès de les notícies i les preocupacions de la gent mantenen els territoris propers com una referència ineludible. Juntament amb les notícies de caràcter internacional i estatal, que hom pot veure i sentir repetides vegades a molts mitjans durant el dia, les notícies de caràcter "regional" o "local", són presents dins els mitjans d'un determinat territori, però amb menys intensitat i, com més proper es fa el territori, moltes de notícies ja no hi tenen cabuda. Per tant endemés dels diaris anomenats d'abast regional o local, les emissores de ràdio i televisió també regionals o locals, s'ha de tenir esment també als mitjans com els que en diuen "premsa comarcal" o aquí anomenam "premsa forana", mitjans comunicatius amb notícies dels pobles, municipis i comarques. Digitals i en paper, encara. Tots coexisteixen en

Portada de "Max", Francesc Capdevila.

aquesta reordenació de l'espai comunicacional global contemporani. És aquest un nou espai que es dibuixa, amb mitjans de gran abast, per "regions mundials", molt lligades a les llengües majoritàries, però coexistent amb aquests mitjans d'abast regional o local.

En l'àmbit "local", diaris, emissores de ràdio i televisió – molts d'ells digitals, de pagament o d'accés gratuït – també hi són. És aquí on "L'Observador del Pla de Mallorca" va pretendre tenir-hi cabuda. Dins un espai comarcal, el Pla, i amb la modalitat de periòdic de distribució gratuïta, amb una presència a Internet (a través del seu web www.plademallorca.com).

És, idò, en aquest espai de comunicació que "L'Observador del Pla de Mallorca" hi volgué incidir com una eina periodística, d'una empresa privada,

fent una publicació en català. Després de dotze anys d'aparèixer cada mes a nombrosos llocs de la comarca –ajuntaments, centres de salut, centres de cultura, bars i restaurants, estacions de tren, botigues i supermercats, etc.– la gent del Pla, es va fer seva aquesta parcel·la comunicativa. Els mallorquins del Pla sabien perfectament què volia dir quan algú parlava de “L'Observador”: significava que ho havia llegit a “L'Observador del Pla de Mallorca”.

L'empresa que el sustentava va aconseguir mantenir una proposta agosarada i lluny dels mercats de la premsa forana tradicional, gràcies sobretot als seus anunciants privats i institucionals, aconseguint una bona dosi de professionalització del producte que oferia. El projecte pretenia cobrir tot Mallorca amb premsa comarcal, per això nasqueren també L'Observador del Llevant de Mallorca i el Sud de Mallorca. Fins que les circumstàncies econòmiques de la premsa gratuïta canviaren i es va fer impossible el seu manteniment.

Gestació, continuïtat i final de L'Observador del Pla de Mallorca

L'Observador va ser una proposta que es va dur a terme per l'interès comunicatiu que tengueren, en un principi J. Font i C. Picornell, i tot d'una també el qui fou el seu primer director J. Riera. Seguidament s'hi afegiren G. Sánchez, A. González, J. Ventayol i Ll. Mestre. Així, començà la singladura.

El disseny de L'Observador del Pla de Mallorca, original i innovador, fou idea de na Margalida Estelrich, a través de “Produccions Estelroig” de Sant Joan. Els 5.000 exemplars de tiratge s'imprimien a rotatives de diaris de Mallorca i es distribuïen a més de 300 punts dels municipis de la comarca.

L'Observador del Pla de Mallorca va tenir, durant la seva vida, diversos directors, entre ells, Joan Riera, Aitana Martín, Albert Herranz, Marta Aspachs... Tots ells li donaren la seva dinàmica particular, ajudats per una munió important de col·laboradors i informadors dels diferents municipis. Essencials han estat els especialistes en diverses temàtiques. Des de n'Apol·lònia Manresa, n'Arnau Matemales i en Joan Pi, que redactaven el tema de portada. Continuant per Joan Josep Mas i Pere Calafat, Guillem Estrany, Antoni Miquel Lucas, Miquel Galmés, Lluís Pasqual o Melcion Nicolau que han escrit sobre Agricultura, una de les temàtiques predominants al Pla de Mallorca. Antoni Barceló i Bernadí Seguí que s'ocuparen de la caça una partida de números. De Patrimoni hi han escrit en Tomàs Vibot, Margalida Castells, Gaspar Valero i, més esporàdicament, en Cosme Aguiló. Carmen Pintaño, “Madó Potetes” i Margalida Munar trobaren lloc per la cuina; Antònia Torres per Fitoteràpia. Joan Barceló s'encarregà del pronòstic del mes. Els alumnes, i qui sap si futurs periodistes, de l'Institut d'Ensenyament Secundari de Sineu feien les pàgines dels “Joves Observadors”; Rafel Pons i en BIBI les vinyetes de dibuixos. De l'Opinió n'han tengut esment Antoni Ginard, Ferran Aguiló, Andreu Bauçà, Biel Mesquida, Guillem Frontera, Fran Casadesús, Llorenç Valverde, Climent Picornell, Joan Manresa, Andreu Ramis, Joan Melià, Biel Florit... Vull tenir un record molt especial per a Climent Picornell, el fotògraf santjoaner, que morí mentre el projecte s'anava desenvolupant i que cedí les seves imatges que han estat portada a molts d'“Observadors” i protagonistes de la pàgina “Visions del Pla de Mallorca”, que després, en forma de llibre – “Apunts del Pla de Mallorca”– es van editar per El Gall Editor.

Novembre 2020

Fer memòria al Pla de Mallorca

"Per què ens fa por recordar el nostre passat? Per què varem perdre la pau i la convivència?". Amb aquestes preguntes, l'historiador porrerenc Bartomeu Garí presentava a inicis de 2019 l'exposició "Memòries 1936-39".

El passat, referit als fets relacionats amb la guerra civil i la postguerra, està ple de "racons oblidats", arraconats o silenciats, que han forçat la convivència amb la ferida del conflicte bèl·lic i la repressió. Tots els àmbits de la vida es varen veure afectats (social, polític, educatiu, religiós, esportiu, familiar...) de manera que la societat va quedar tan impactada que possiblement ens trobam encara davant d'una etapa no tancada.

El 1981, el Guernica aterrava secretament a Madrid i s'obria al públic darrera d'un vidre blindat. El 1983, l'estàtua equestre de Franco ubicada al centre de la ciutat de València era retirada per operaris encaputxats, com podem veure a les fotografies de "Fantasma 77", que s'exhibeixen aquests dies al Casal Sollerí de Palma. Aquestes

necessitats de protecció (de l'art i de la identitat) exemplifiquen la profunditat de la ferida.

El 1995 es retirava el vidre blindat del Guernica, però moltes persones encara en l'actualitat no coneixen on estan els seus familiars. Diferents lleis han intentat establir un marc normatiu de referència, com la llei 52/2007 de Memòria històrica; o la Llei 10/2016 per a la recuperació de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i el franquisme i la Llei 2/2018 de memòria i reconeixement democràtics, ambdues aprovades per Parlament de les Illes Balears. Alhora, la societat civil s'ha organitzat per a reclamar la seva memòria, i els esdeveniments s'han estudiat i s'estudien en profunditat des de l'acadèmia.

Amb el dossier d'aquest mes de novembre, ens apropam a la realitat que es va viure i que es viu als pobles del Pla de Mallorca. Com destaca Garí, "el record és necessari, i necessita comprensió i mirar cap al futur".

Dossier

MEMÒRIA HISTÒRICA

Repressió franquista al Pla de Mallorca: una història que encara s'escriu

“Arribarem a Porreres i li vaig mostrar l'indret on una amiga porrerenca, filla d'un company assassinat a Manacor, em va explicar lo que ella de nina havia viscut, lo que tot el poble sabia sobre els assassinats dels detinguts que venien de les presons de Palma, on morien i on les enterraven”.

Aquestes paraules de la “Carta de la Memòria” que Maria Antònia Oliver va escriure a Bernat Mateu Ferrer el juliol de 2020, posen de manifest la realitat que els pobles del Pla de Mallorca varen viure durant els anys de la guerra civil. A més de la repressió que es va viure als carrers en primera persona, multitud de presos serien assassinats a cementeris, camins i carreteres dels pobles de la comarca.

L'historiador porrerenc Bartomeu Garí situa els inicis de la repressió als darrers mesos de la

Segona República, quan ja es començaren a donar situacions de conflicte i enfrontament. “El municipi de Porreres va ser un exemple clar de conflictivitat: actes subversius de Falange, enfrontaments entre el rector de Porreres i els membres de la comissió gestora d'esquerres, arribada de les armes, propaganda clandestina...”. El cop d'Estat, és clar, agreujaria la situació i propiciaria l'inici de la repressió planificada.

“[...] em va contar que plorava perquè t'havien assassinat els feixistes, el 1936, a sang freda, al mig d'un camí anant a Sencelles, feia quasi 40 anys [...]”.
De la carta d'Apol·lònia Miralles a Josep Miralles Garau.

Bartomeu Garí defineix dues etapes de repressió feixista a Mallorca: la primera aniria de juliol a setembre de 1936; i la segona, de repressió

Familiars de represaliats, querellants a Argentina, amb el cartell de l'Associació Memòria de Mallorca

encoberta o amagada, de setembre del 36 a la primavera del 37. Durant la primera etapa, el cementiri de Palma, l'antic cementiri municipal de Manacor i el cementiri de Son Coletes serien els llocs de referència per als afusellaments. Això no obstant, les execucions també es produïren a punts de l'extraradi de Ciutat o a la part forana, a indrets localitzats com la carretera de Petra (entre na Borges i Son Doblons), el km. 21 de la carretera de Santa Maria a Montuïri, el km. 19 de la carretera d'Algaida a Bunyola, la carretera de Porreres a Felanitx, el km. 2'8 de la carretera d'Algaida a Santanyí, camí de Jornets, Coll de sa Grava (entre Montuïri i Sant Joan), Pont de Son Saletes (entre Sencelles i Biniali), la finca es Pinaret (Algaida)...

"[...] va ser empresonat al Castell de Bellver, posat en llibertat i a continuació va ser portat al cementiri de Porreres per a ser assassinat per tropes franquistes."
De la carta de Francesc Huertas a Jaume Bauçà Far.

La segona etapa va estar marcada per la intensificació de les tretes de les presons de palma. Segons indica Garí, probablement "el destí de la major part dels reus dels centres penitenciaris de Can Mir i Castell de Bellver fou el mur exterior de la capçalera de l'Oratori de La Creu de Porreres",

un dels llocs més representatius de la repressió feixista exercida a Mallorca durant la guerra civil.

"[...] de nit i amb traïdoria els assassins feixistes et varen treure de presó i amb tota ironia i brutalitat, et van "donar la llibertat" portant-te a Porreres amb altres companys i companyes, per assassinar-vos i fer-vos desaparèixer. [...] jo vaig poder rescatar-te del silenci de la fossa de Porreres al novembre de 2016."
De la carta de Maite Blázquez a Joan Llosa Campomar.

La guerra civil i la memòria històrica és un tema àmpliament estudiat. Pel que fa als pobles de Mallorca, una de les obres de referència és "La guerra civil a Mallorca, poble a poble", coordinada per l'historiador santjoaner Arnau Company i editada per Documenta Balear. Als llibres d'aquesta col·lecció podem conèixer la realitat que va viure cada poble com, per exemple, la "dominació espiritual i social" de l'Església a Montuïri, un dels pobles amb més víctimes, amb quinze assassinats; la importància del caciquisme a Sant Joan i la seva influència especialment a pobles veïnats; o l'esmentada repressió a Porreres, que condicionà la vida política i cultural durant la postguerra i etapes successives.

Mapa de fosses. Llegenda: verd, exhumada; taronja, en procés; vermell, inviable; blau, viable.

Font: Direcció general de Memòria Democràtica de la CAIB.

Mapa de Stolpersteine o "pedres de la memòria". Llegenda: daurat, víctimes del nazisme; platejat, víctimes del franquisme.

Font: Direcció general de Memòria Democràtica de la CAIB.

L'entrevista

“La repressió franquista al Pla de Mallorca va ser molt dura”

MARIA ANTÒNIA OLIVER

Activista per a la recuperació de la memòria històrica

Maria Antònia Oliver és la presidenta de l'associació Memòria de Mallorca, que treballa per a recuperar la memòria històrica de Mallorca en relació als fets de la guerra civil i la posterior repressió franquista. Ella mateixa ho ha viscut: el seu padrí i el seu oncle varen ser víctimes de desaparició forçada i encara no ha trobat veritat, justícia i reparació. Mentrestant, lluita amb altres famílies de persones desaparegudes i assassinades per conèixer el que va passar, reconèixer a les víctimes i recordar a la societat aquests fets històrics perquè no es tornin a repetir.

Per què es vincula a processos de recuperació de la memòria històrica?

A la meua família tenim víctimes de desaparició forçada, el meu padrí i el meu oncle. Ells eren d'Inca, militants d'esquerra. Els van dur detinguts a Can Mir, a Palma, i li van dir a ma mare que els havien alliberat, però no van aparèixer mai. Sospitam que els van assassinar i els van enterrar a Porreres. El 2000 vaig començar a investigar, ma mare es feia gran i no s'estava fent res per esclarir el que havia passat. Vaig cercar assessorament legal per posar una denúncia, ens vàrem associar amb altres famílies amb la mateixa situació i així va sorgir el 2006 Memòria de Mallorca, associació de la qual sóc presidenta.

He conegut a molta gent que cerquen els seus éssers estimats, no és un cas puntual el meu: la desaparició forçada en el marc de la guerra civil i la posterior repressió franquista va ser un fenomen massiu. Segons el cens de víctimes que hem pogut elaborar, estam parlant de 2.800, entre la guerra civil i la repressió franquista posterior. Moltes d'elles, devers 1.800 varen ser persones que no van intervenir al conflicte armat: se'ls anava a cercar casa, eren empresonats i desapareixien. La desaparició forçada no prescriu mai, deixa les famílies fora de l'empar de la llei.

Acte de la memòria.

Quins són els objectius i principals activitats en què treballa Memòria de Mallorca?

L'Associació Memòria de Mallorca (Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Mallorca), està formada per un col·lectiu de ciutadans i ciutadanes compromesos amb la recuperació de la memòria històrica de Mallorca en relació als fets de la guerra civil i la posterior repressió franquista. El motiu que va impulsar la seva creació va ser la seva voluntat

'Entrega de víctimes exhumades i identificades a Porreres.

de recuperar la dignitat i honorabilitat de les víctimes de la guerra civil i de la repressió a Mallorca, així com una part de la història de la nostra societat que consideram que no s'ha explicat ni amb rigor ni amb el respecte necessari cap a aquestes víctimes.

Vàrem començar a investigar diverses famílies per posar una denúncia, hem recorregut totes les instàncies nacionals i autonòmiques sense èxit.

Treballam per eliminar tota simbologia franquista, com el monument a Sa Feixina, i per recollir testimonis amb familiars de víctimes, elaborant censos.

També vàrem impulsar el Mur de la Memòria, al 2011. Es va fer possible perquè vàrem sol·licitar a l'Ajuntament de Palma que instal·làs un memorial a les víctimes, per oferir un reconeixement públic i institucional a les persones que van morir per la repressió feixista durant la guerra i la dictadura franquista.

A més d'actes simbòlics, heu contribuït molt a la investigació. Què heu fet per recollir informació sobre la repressió franquista a Mallorca?

Si, hem fet molta tasca d'investigació en arxius. Amb el projecte "Totes les causes" hem contribuït a la memòria històrica a través del fotografiat i buidatge de totes les causes militars franquistes entre 1936 i 1939. Prop de 300.000 documents que han donat moltes pistes sobre on estan enterrades les víctimes. Hem cedit aquesta documentació a la Direcció de Memòria Democràtica, perquè la facin d'accés públic a qui ho sol·liciti.

També hem impulsat molt activament les exhumacions. Vàrem obrir la primera fosa a les Balears, a Sant Joan. En aquell moment, quan governava en José Ramón Bauzá, no teníem cap suport institucional: ho vàrem fer nosaltres. Amb el canvi de govern, va arribar la Llei de Fosses, una passa molt important.

L'associació ha fet un mapa de fosses de Mallorca. N'hi ha moltes al Pla de Mallorca? Heu pogut recollir testimonis de repressió a la comarca?

Va ser dura la repressió a la zona. Sempre han estat pobles molt actius en temes polítics. Moltes famílies dels municipis del Pla s'han posat en contacte amb nosaltres i els hem ajudat a obrir causes judicials. A Montuïri, Porreres, Sant Joan, Algaida... hi ha fosses comunes perquè hi va haver moltes víctimes. La més gran de Balears és la de Porreres. Per

Mur de la Memòria al cementiri de Palma. Foto: Ara Balears.

exemple, la filla del batle de Montuïri, Joan Mas, i del regidor Llorenç Antich de l'ajuntament d'Algaida, assassinats i desapareguts pels feixistes, formen part de l'associació i cerquen memòria, justícia i reparació per als seus familiars.

Per què és important la memòria històrica i democràtica?

És el millor antídote perquè no tornin a passar aquests fets, contra el feixisme. A la Universitat de les Illes Balears, i per primera vegada a l'estat, s'ha fet un postgrau sobre recerca i transició i memòria democràtica. A l'estat espanyol nos trobam moltes portes tancades, a altres països com l'Argentina ho tenen molt assumit. Aquí les víctimes no han tingut dret a la veritat, la justícia i la reparació. La memòria històrica és una qüestió de drets humans, sinó està garantida no podem xerrar de democràcia. Qualsevol societat democràtica ho ha d'assumir: aquestes persones varen lluitar precisament perquè tinguem democràcia. I ens les han robat de la història. La memòria històrica és una manera de tenir referents d'avantpassats dels quals hem de sentir-mos orgullosos i orgulloses.

"La memòria històrica és el millor antídote contra el feixisme"

Tenim una Llei de Fosses autonòmica, una de Memòria Històrica a nivell estatal... Què més haurien de fer les institucions per contribuir a la justícia i la reparació de les víctimes?

Hem de reconèixer que s'ha avançat molt amb l'impuls a l'exhumació de víctimes, hi ha països que això no ho tenen. Aquí tenim del nostre costat l'executiu i el legislatiu, però no el judicial. I la justícia és un dels pilars de la democràcia, que no doni suport als familiars de víctimes és terrible. La memòria històrica hauria de ser una qüestió d'estat. ●

Seguirem picant pedra, seguirem fent feina

Bartomeu Garí Salleras

Historiador
Membre del Col·lectiu Recerca

El mes de juny de 2014, després de més de dos anys d'investigació, de feina seriosa i exhaustiva s'iniciaren –per primera vegada– els treballs d'obertura d'una fossa de la Guerra, fou la del cementeri de Sant Joan. Els treballs varen permetre la recuperació dels mariandos Joan Gual Genovart, Miquel Salom Ribot i Jaume Gual Mas. Aquest fet va fer recordar una història macabra, plena de violència i d'irracionalitat que va començar el mes d'octubre de 1936, a Maria de la Salut, amb la detenció de les tres víctimes; va continuar a les costes de Puntiró, on van ser assassinats; i al pou anomenat del Camp de Jesús de son Fred, on foren llançats sense cap mirament. El final del segrest acabà dins un clot de l'antic cementeri de Sant Joan. La recerca arxivística va ser cabdal per a la localització de la fossa: «en el sitio ya indicado en el cementerio de esta población en una fosa preparada de antemano en el cementerio viejo que dista de la pared del frente cinco metros y de la pared de la parte oeste doce metros». Allà trobaren en *Mio*, en *Gual* i en *Puro*.

El mes de novembre de 2016 es va iniciar l'exhumació de les fosses del cementeri de Porreres, un dels epicentres de la repressió de la Guerra, juntament amb els cementeris de Palma i Manacor. Aquest fet fou possible gràcies a una recerca a arxius que fou complementada amb la incorporació de testimonis de primer ordre que ens explicaren amb tot tipus de detall l'acarnissament que aplicaren contra les víctimes. Les paraules d'un botxí porrerenc que portava amb orgull els afusellaments a la paret de La Creu encara m'escarrufen: «Sempre els fèiem pujar a la sala de dalt del quarter de Falange. Allà posàvem una taula amb unes estovalles negres, dos canelobres i un bon

Exhumacions de les fosses de Sant Joan i Porreres,

tassó d'oli. Haviem de fer de jutges d'aquesta mala gent. Els havien de fer la llengua ben neta. L'oli de motor era molt bo. Els vespres, anaven a La Creu a pegar quatre tirs; els fèiem ballar. Ja no eren tan valents, estaven concagats de por. Després de matar-los, els pegaven el tir de gràcia».

El fosser de Porreres també fou testimoni esfereïdor i aclaridor del que va passar vora el cementeri municipal: «Arribaven de nit amb un camió. Venien dos homes i els feien botar de dos en dos: –Podeu davallar, quedareu aquí. Els detinguts baixaven engrillonats i els col·locaven devora del portalet de La Creu. Aleshores, un dels conductors tocava la porta del camió, dos o tres cops forts amb la mà. Ell mateix responia: –Ja va! Aquesta era la consigna per disparar. Els presos queien morts a l'acte. Els havien acabat la feina i jo l'havia de començar».

Tot seguit, el fosser i els falangistes de segona fila –els quals havien abeurat unes hores abans– amb l'ajut d'unes flassades i un petit carretó, transportaven els cadàvers fins a l'interior del cementeri i vestits els tiraven dins uns clots. Després els tapaven. El fosser ens ho va confirmar: «Tenia una carrereta per tragar herba, hi posava un o dos cadàvers i els traguina fins els escalons de l'entrada. Ells [els falangistes] me donaven una mà per arrossegar-los fins als clots que havia fet al capvespre. Jo tot sol els posava dins la fossa preparada. I així fins que acabava d'enterrar-los. Veieu aquelles “parades” sense tombes, allà hi són tots».

L'obertura dels nou clots del cementeri de Porreres va possibilitar l'exhumació de 55 cossos de víctimes de la guerra i la identificació de 14. Les restes humanes confirmen el que ja havien aportat els historiadors i investigadors, és a dir, que foren llançats dins clots de qualsevol manera, com si fossin animals i allà van quedar acaramullats. Totes les víctimes anaven vestides, la intenció era amagar la seva mort. Les despulles dels cossos i els objectes que portaven en el moment que foren executats (filferro, estilogràfiques, raspall de dents, pastilles) també demostren el que havíem publicat: eren persones que estaven a presó i foren posats falsament en llibertat.

L'obertura de les fosses de Sant Joan i de Porreres ha encetat el camí de moltes altres exhumacions que s'han fet al llarg dels darrers anys i que hem pogut veure a diferents municipis del Pla de Mallorca, com Montuïri i Sencelles. Aquest fet és conseqüència del compromís d'associacions memorialistes i, molt especialment, de l'aprovació per part del Govern de les Illes Balears de la Llei de fosses el mes juny de 2016. Ara bé, tan important és aquesta legislació i la tasca memorialista com les investigacions exhaustives d'historiadors i investigadors, que han aportat una extensa producció bibliogràfica sobre la Guerra Civil i la repressió, a més de la seva participació en el treball anomenat «Mapa de les fosses de la repressió a Mallorca».

Fa massa temps que llegesc i escolt astorat a la premsa escrita i radiotelevisiva declaracions i mitges veritats d'alguns responsables polítics i subalterns desitjosos de fotos i planes de diari, que s'apunten tot tipus de guardons i reconeixements, sense haver entrat mai dins un arxiu, ni desfermat cap lligall documental. Això si, afirmen que saben, que coneixen i estan segurs on són les fosses de la repressió, qui són les víctimes i on estan enterrades, oblidant-se de la feina exhaustiva i compromesa de molts historiadors i investigadors. És un fet que passa massa vegades i demostra una falta de respecte cap a les persones que hem dedicat anys i esforços per recuperar testimonis, aportar documents, localitzar fosses amb la intenció donar a conèixer un dels episodis històrics més sagnats de la nostra història més recent i, al mateix temps, poder ajudar a fills i néts d'assassinats que no saben encara on són els cossos dels seus familiars i no els han pogut donar una sepultura digna al costat dels seus.

Tot i la desmemòria que patim, estam molt satisfets d'haver fet un llarg camí, a vegades ple d'entrebancs, atès que fa uns anys no era fàcil accedir a la documentació de la repressió, ni tampoc que la gent ens volgués parlar. El nostre compromís segueix ben alt, per tant, treballarem per cercar i identificar les víctimes i donar a conèixer la repressió i que arribi a les aules dels centres de secundària. Seguirem picant pedra, seguirem fent feina per posar cara i ulls a les exhumacions. ●

Gener 2021

Empreses que innoven al cor de Mallorca

La societat avança al ritme de qui és capaç de canviar la manera de fer "el de sempre". És clar, si el canvi és per fer-ho millor. El coneixement, com a base, ha d'actuar com a palanca de transformació i augment de la competitivitat en els diferents sectors econòmics. La innovació, entesa en aquest cas com a eina (o filosofia) d'una empresa, ha de promoure el desenvolupament d'una economia basada en el coneixement, generant valor afegit i feina qualificada. La innovació així és aplicable, tant en el producte com en els processos, a moltes activitats: construcció, química, turisme, agricultura...

Malauradament, Balears es troba a la cua d'Espanya pel que fa a la inversió en R+D+I (el 0,4% del PIB l'any 2019), el que a la vegada ens situa a la cua d'Europa. És cert que el pressupost no ha deixat de créixer des del 2015 (fins a enguany, que ha abaixat), però no ha estat suficient i Balears és la comunitat que dedica un percentatge més baix del PIB a recerca i desenvolupament des de l'any 2000. La transició econòmica, ara inajornable arran de la crisi sanitària,

ha de passar per la diversificació i, per tant, per la innovació i el coneixement. Només així aconseguirem corregir el monocultiu turístic i una economia més competitiva i resiliència.

No només en pressupost, Balears es troba també entre les comunitats autònomes amb menor percentatge d'empreses innovadores (un 15,5 %). Des del Govern s'està intentant donar algunes passes per a incentivar la innovació en l'empresa, així com potenciar la creació de clústers i la participació en convocatòries d'R+D+I estatals i internacionals. Més de 200 empreses formen part dels cinc grans clústers de Balears, i treballen actualment en més de seixanta iniciatives per a fer front a la Covid-19 tant des del sector de la tecnologia, el turisme, la química o la biotecnologia. Inaugurat el 2002, el Parc Bit és el centre neuràlgic de les empreses innovadores a les Balears. Això no obstant, hi ha molta innovació més enllà. En el dossier d'aquest número ens endinsam en la creativitat, la tecnologia i el coneixement generat al Pla de Mallorca.

*Dossier***EMPRESSES INNOVADORES*****L'entrevista*****"La sostenibilitat és fonamental en l'empresa, per oferir valor a les persones i l'entorn sense hipotecar el futur de les generacions que venen"**

MARIONA LUÍS

Gerent de l'Institut Balear d'Innovació Empresarial - IDI

Mariona Luis és la nova directora gerent de l'IDI, ens instrumental de la Conselleria de Transició Energètica i Sectors Productius del Govern de les Illes Balears. Mariona Luis és Enginyera Industrial, amb l'especialitat en Organització Industrial per la Universitat Politècnica de Catalunya. La trajectòria laboral de Mariona Luis s'emmarca principalment en el disseny i la implantació de projectes i polítiques d'innovació en el sector públic i privat.

Quina és la tasca que fa l'IDI?

L'IDI és l'Agència de Desenvolupament Regional de les Illes Balears i, com el seu nom indica, és una entitat orientada a que la Comunitat Autònoma de les Illes Balears es desenvolupi a nivell econòmic, diversifiqui l'activitat i fomenti la competitivitat i la sostenibilitat entre les empreses.

Feim molts de tipus de projectes diferents, i principalment tenim tres perfils d'entitats o persones a les quals ens dirigim: per un costat, als emprenedors, oferint-los formació, acompanyament i suport en el procés d'emprendre, de crear una empresa o establir-se com a autònoms. En aquest sentit, també gestionam la incubadora d'empreses del Centre BIT d'Inca, que és un lloc on poden establir-se les empreses quan estan començant.

En segon lloc, ens dirigim a empreses industrials: tenim una línia de finançament bonificat que fa que puguin fer inversions sense pagar interessos ni quotes d'estudi ni d'obertura; hem articulat una política de

clusters (agrupacions d'empreses que comparteixen per fer-se més grans) en el sector nàutic i en el d'hàbitat; feim actuacions concretes per al sector de la moda i químic;

organitzam el Palma International Boat Show; i donam suport a la internacionalització de les empreses que volen exportar els seus productes a fora.

En l'àmbit industrial, també, enguany, confiam a començar la construcció d'un polígon industrial a Porreres, per donar resposta a la manca de sòl industrial que hi ha a les Illes.

En tercer lloc, tenim programes específics per al petit comerç: oferim als ajuntaments els programes de dinamització comercial, oferim formació en línia per al comerç i des de fa quatre anys hem posat en marxa la marca "Pa d'aquí", juntament amb l'Associació de Forners de les Illes Balears. En el marc d'aquest projecte, actualment feim una campanya de tot l'any sobre els productes de forn i rebosteria.

Què entenem per innovació empresarial?

Hi ha moltes definicions d'innovació empresarial, però per a jo la que em resulta més senzilla i em permet prendre decisions en el dia a dia és la següent: "Innovació és Noves Formes d'Oferir Valor als Clients". Aquesta definició té tres components: un component de NOVETAT (hi ha d'haver alguna cosa nova), un component de MERCAT (hi ha d'haver qualcú disposat a pagar per la innovació que proposam) i un component de PROCÉS (la innovació no és tenir una idea feliç, sinó que és

un procés que aplicam cada dia en la nostra empresa pensant com podem oferir més valor, cercant idees i implementant-les en els productes o serveis de l'empresa, en els processos, en les formes d'organització o en les formes de comercialització de les empreses).

Si en lloc de la paraula "clients" feim servir la paraula "societat", hi afegim el component de sostenibilitat fonamental en l'empresa d'avui en dia, que ofereix valor a les persones i l'entorn on s'ubica, sense hipotecar el futur de les generacions que venen.

Hi ha experiències d'innovació empresarial a les Balears? Com estam en aquest tema?

Tot i que les estadístiques d'innovació tecnològica parlen d'una Comunitat Autònoma en els darrers llocs en l'enquesta d'innovació tecnològica de l'Institut Nacional de Estadística, nosaltres veiem en cada moment nous productes, nous serveis, noves formes de comercialització, nous processos i noves formes d'organitzar-se de les empreses. És la gran oportunitat dels moments de crisi, "el hambre agudiza el ingenio". Hem vist innovacions en la transformació ecològica de les empreses en els darrers mesos, i esperam que aquest greu període de crisi que vivim provoqui una gran transformació dels sectors productius i dels hàbits de consum de les persones. El millor encara ha d'arribar!

Coneixeu experiències d'innovació empresarial a algun dels municipis del Pla de Mallorca?

I tant que sí, des de l'IDI hem treballat amb empreses innovadores com Poraxa, una empresa que fabrica poliestirè expandit a Porreres i que ha rebut reconeixements pels seus projectes de reciclatge i per apostar per l'economia circular, però ens consta que n'hi moltes altres. Hi ha un sector potent vinculat a la construcció i l'equipament de la llar, la producció d'embotits i l'agroalimentari, en general.

Pensau que és important que a l'interior de Mallorca, una regió encara molt rural a una illa que ha basat la seva economia en el model de sol i platja enfocat al turisme, hi hagi empreses que aposten per altres sectors econòmics? Per què?

Les teories econòmiques ens indiquen que és fonamental la diversificació econòmica de qualsevol territori, que cap sector hauria de tenir un PIB superior al 20% del PIB total del territori, i això a Balears no ha vingut així des dels anys 60. Des de fa més de 60 anys, per tant, qualsevol inversió ha resultat molt més rendible si es dedicava al turisme que si es dedicava a qualsevol altre sector, i el resultat és el que tenim ara: un monocultiu econòmic que conté més del 60% del PIB, altament dependent

de problemes conjunturals, com ara els sistemes de transport de persones i mercaderies, les pandèmies, la por al terrorisme, etc.

"El que està passant és una oportunitat per crear una nova empresa: viable econòmicament però centrada en les persones i la cura de l'ambient"

Pensam que allò que està passant ara és una oportunitat per crear una nova empresa, tant empresa productiva de mida petita per abastir mercats locals, nacionals i internacionals amb productes d'alt valor afegit, com a una empresa basada en el coneixement, la creativitat i la cultura. Una empresa viable econòmicament, però a la vegada centrada en les persones i la cura de l'entorn, una empresa regenerativa, que deixi a les següents generacions un llegat millor d'aquell que vàrem rebre. I esperam que aquesta aturada obligatòria en el camí sigui el disparador d'un procés de reflexió sobre on ens duu aquest camí i si un altre camí és possible.●

Experiències

“Per oferir un producte diferent i tenir valor afegit has d’innovar”

Abbaccino, Petra

Sebastià Vadell, propietari

Abbaccino és una empresa de fabricació de bosses de pell ubicada a Petra. “Som una empresa familiar, de Petra de tota la vida”, explica en Sebastià Vadell, un dels seus propietaris, juntament amb el seu germà Toni. “Mon pare comprava restes de jaquetes de pell a Inca i feia bosses. Així va començar Abbaccino”, explica. Ara venen a tota Europa i s’han fet un nom al món de la moda.

Perquè Abbaccino? “Fa 20 anys, quan vàrem posar el nom a l’empresa familiar, el referent en moda era Itàlia i vaig cercar paraules que m’agradassin”, rememora en Sebastià, “*abbacino* és una paraula antiga per descriure una cosa esplendorosa, espectacular”. Si ara li hagués de posar nom a la marca, diu, triaria una paraula més nostra. “Hem venut molt la idea de dur Mallorca al món, sempre deim que som d’aquí quan anam a fires internacionals, això ens ha obert moltes portes”, reconeix.

El passat mes de març, quan tothom estava en xoc per l’inici de la pandèmia i encara no sabíem molt bé el que se’ns venia a sobre, en Sebastià i el seu germà Toni varen començar a donar voltes a una idea. “D’un dia per l’altre ens vàrem quedar sense clients, les tendes estaven tancades i a ningú se li acudia comprar-se una bossa”, recorda, “no ens vàrem quedar aturats, ja a principis d’abril vàrem veure que la mascareta seria una cosa important i ens vàrem posar a investigar per oferir un producte

còmode, segur i amb estil”. Avui produeixen més de 25.000 mascaretes al dia, tenen més de 800 punts de venda, estan presents a 14 països i donen feina a prop de 90 persones, entre el personal a la seva fàbrica i oficina central a Petra (a Barcelona tenen la seva oficina comercial).

Com una petita empresa familiar al cor del Pla de Mallorca aconsegueix guanyar premis (Premi a la Internacionalització de la Cambra de Comerç de Mallorca i Premi InnoBankia) i aparèixer a les marquesines dels autobusos? “Al món de la moda, amb competidors com Inditex, si no ets valent, no et fas un lloc”, explica en Sebastià, “has d’oferir un producte diferent, amb valor afegit, i això ho aconsegueixes innovant”. Abbaccino inverteix molts recursos i energia en innovar, per això varen ser dels primers a Europa en treure línies de productes elaborats amb materials reciclats i tecnològics o en llençar la iniciativa #SecondLifeAbbaccino, amb opcions per a reciclar les seves bosses.

Quan se li demana per la importància de diversificar l’economia amb innovació empresarial, a una illa que ha basat el seu model en el turisme de sol i platja, en Sebastià ho té clar: “És imprescindible. Si alguna cosa ens ha ensenyat la pandèmia és que no podem dependre d’un sector. Hem de tornar a tenir fàbriques a Mallorca”.

Experiències

“Som innovadors en totes les fases del procés, des de la producció al *packaging*”

Can Company, Maria de la Salut
Javier Irazusta, gerent

Fa més de 50 anys la família Company va començar un negoci d'explotació de cereals a Sant Joan, i uns anys més tard es varen unir als germans Vives de Maria de la Salut. El 1996 varen obrir una fàbrica de farines a Maria, convertit en gra en matèria primera per a ramaderia. Des del 2001 crien races autòctones (porc negre mallorquí, ovella mallorquina i vedella mallorquina), i des de 2015 fan embotits. “Ha estat un procés d'anar evolucionant en l'escala de producció: cereal, animals, embotits”, explica el gerent de Can Company, Javier Irazusta, “primer veníem només a restauració i ara amb la web ja arribam al client final”.

El lema de Can Company és “Innovació i tradició”. A la seva web ho expliquen així: “En la materialització de la fusió entre les coses de tota la vida i l'aplicació de tècniques, matèries primeres, eines i idees avantguardistes, innovadores... fins i tot arriscades”. “Som innovadors en totes les fases del procés” explica en Javier, “des de la producció al *packaging*”. En Javier ens explica que inverteixen molts recursos en innovar en la maquinària amb l'objectiu de reduir costos i, ahora, tenir cura del medi ambient. Per exemple, compten amb tractors amb un sistema de GPS, que els permet fer mapes de cultius, per a saber on hi ha millor i pitjor producció de cereals i no aplicar adobs a zones que no són tan rendibles.

Ara, en el que Can Company destaca per innovació és amb els seus embotits, amb productes com la sobrassada de curri, xocolata, formatge de Maó o formatge blau. “Si la gent posa formatge de Maó damunt la sobrassada, perquè no fer-ho nosaltres, que el formatge curi a dins de la sobrassada?”, raona en Javier, “fins 1600 no va arribar el pebre coent a Mallorca, a qui se li va acudir posar-ho amb el porc devien pensar que estava loco... això és innovació!”. Altres dels seus productes estrella són les hamburgueses o fränkfurts de porc negre mallorquí, que es serveixen a restaurants tan destacats com el d'Andreu Genestra.

També tenen molt d'èxit embotits ancestrals com la nora o la figatella, que han estat recuperats per Can Company. “Són receptes que estaven a un llibre de receptes de cuina mallorquina de fa 200 anys, un historiador ens assessorava perquè poguem recuperar aquests embotits tradicionals”, explica en Javier, “feim les coses sense pressa, com antigament: no tot és vendre, cuidam tot el procés”.

“Empreses com la nostra cuiden del Pla”, explica Javier, “la Mallorca que visiten els turistes la mantenen els agricultors, la gent que ve de fora no només vol sol i platja, volen provar altres coses, viure experiències”.

Març 2021

Les dones trepitgen fort al Pla de Mallorca

El Pla de Mallorca té una llarga tradició reivindicativa i organitzativa. En aquest sentit, les dones no s'han quedat enrere per defensar els seus drets, intentant sensibilitzar i mobilitzar la societat per caminar cap a la igualtat.

Tot i la importància de la dona en tots els aspectes de la vida social i econòmica (l'agricultura, el teixit comercial local, la innovació, la política, l'associacionisme...) encara avui ens trobam en la necessitat de denunciar les desigualtats i les discriminacions. Com si no fos evident que per superar els reptes actuals, quotidians o globals, els hem d'afrontar plegats i en igualtat de condicions.

En aquest número ens apropam a la realitat de les dones del Pla des de dues perspectives: les experiències d'organització col·lectiva i les experiències personals individuals. Aquestes dues mirades estan entrelaçades, de manera que una reforça l'altra i viceversa. Això sí, ens trobarem amb persones que han hagut de ser pioneres per vocació o per obligació, sigui per una qüestió generacional sigui per esdeveniments propis de cada temps. Històries col·lectives i personals que ens mostren com el sector primari, l'acadèmia, la cultura o la política local tenen nom de dona. I és que al Pla de Mallorca també batega el moviment feminista.

Dossier

DONES DEL PLA

Reportatge

El moviment feminista batega al cor de Mallorca

Tres col·lectius ens expliquen la seva experiència organitzativa fent “feminisme de poble”

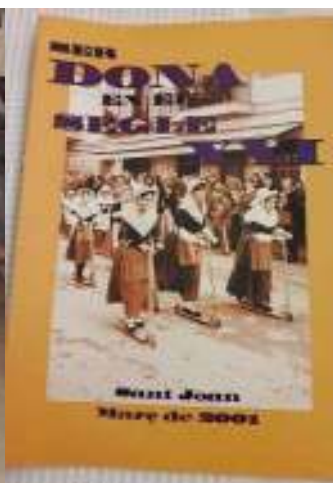
Des de fa uns anys el moviment de dones s'organitza i articula arreu l'illa en defensa dels seus drets. Pren especial força després de la gran vaga feminista del 8 de març de 2018. Al Pla de Mallorca també batega el moviment feminista: la comarca té una llarga tradició reivindicativa i organitzativa i les dones no s'han quedat enrere per defensar els seus drets, des d'una mirada més local i intentant sensibilitzar i mobilitzar els seus pobles per caminar junts i juntes cap a la igualtat.

L'experiència més veterana, és la de les dones organitzades al voltant del **col·lectiu Teranyines** de Sant Joan. “El 1999 les dones del Col·lectiu Teranyines iniciàrem la tasca de donar visibilitat a la situació que ens trobàvem als espais laborals, domèstics i socials”, explica una de les seves membres, Margalida Munar, “volíem aprendre del feminisme i trobar vies de coneixement, diàleg i acció”. Així que s'integraren en el col·lectiu que els dona nom,

d'estudis històrics i socioculturals. “La realitat és que el grup era majoritàriament d'homes, però ens hi férem lloc”, recorda na Margalida.

Sobre la iniciativa de crear un col·lectiu feminista a Sant Joan, diu que les va motivar “la reivindicació de poder assistir a activitats, juntament amb altres dones del poble, sense haver d'anar a Palma”. Amb aquesta voluntat, un nucli organitzador de sis dones (la majoria docents) ha anat programant activitats al poble aquests anys: el debat-exposició i posterior publicació *Ser dona en el segle XXI*, el curs d'Autoestima o el Cicle de *Contes per conèixer-nos millor* i un grup de lectura entorn de l'obra *Educació i vida quotidiana*.

“També donàrem visibilitat a dones santjoaneres que ens havien precedit, amb un calendari on destacàrem perfils que havien passat desapercebuts; començàrem a escoltar el cos, parlar-ne amb expertes i creàrem un

grup de ioga que només ha aturat la pràctica a causa de la pandèmia; plantejarem la importància de compartir l'espai de l'alimentació en els tallers *Tòts i totes ens posam el davantal* i connectarem amb les dones que ens havien precedit amb el curs-taller *Rescatam les arrels per saber qui som i per realitzar els nostres somnis*. Més de cinquanta ponents ens han acompanyat durant aquests anys”, afegeix na Margalida. La seva última activitat la varen dur a terme al voltant del passat 8 de març, Dia Internacional de les Dones, l'avanç d'una mostra de fotografies, *Enfocant les dones de Sant Joan*.

El 2019 va néixer a Sineu l'associació **Dones d'Arrel**, que és l'única del Pla que forma part de la plataforma Moviment Feminista de Mallorca. La seva tasca se centra fonamentalment en la promoció d'activitats dirigides a la sensibilització, conscienciació i prevenció de la discriminació per raó de diversitat de gèneres així com la violència de gènere, bàsicament a Sineu. En aquest sentit és rellevant la seva exigència del compliment de la Llei d'igualtat de dones i homes així com la seva voluntat de participació en la Taula de Prevenció de la Violència de Gènere, creada a Sineu durant l'anterior govern municipal.

Per altra banda, mostren especial interès per a la detecció de les necessitats actuals de les dones del poble, fonamentalment entre la joventut, per la qual cosa s'encaminen les seves activitats a l'acollida, orientació i acompanyament de les dones cap als serveis d'inserció i orientació professional, psicosocial i sanitari. Finalment, volen donar a conèixer la tasca desenvolupada per les dones de Sineu al llarg de la història.

Des del seu naixement han organitzat multitud d'activitats: el taller dirigit a infants *Tenen gènere les joguines?*, l'exposició *Identitats, gènere i rols socials*, el taller de creació literària *Literatura amb ulls de dona* i la dinamització amb activitats al poble en les dates commemoratives del 25 de novembre i 8 de

març. També han impulsat un projecte d'ecohort social, els productes del qual seran donats a les famílies més necessitades del poble.

A Sencelles també s'estan organitzant les dones. “La nostra primera acció va sorgir arran del famós vídeo de “Las tesis” amb la coreografia d’”El violador eres tú”, explica una de les integrants del **Moviment Feminista de Sencelles**, Romina Pagnotta, “el desembre del 2019, s'estava organitzant a Palma una trobada per a gravar la coreografia, la qual cosa ens semblava fantàstic, però com sol passar, per qüestions logístiques ens era impossible baixar. Aquí va ser quan vàrem pensar perquè no fer-ho al poble, posar-nos-el fàcil i descentralitzar una mica Palma”. Aquell cap de setmana es van ajuntar 30 dones al poble. “Abans del vídeo no ens consideràvem un moviment sinó més aviat un grup d'amigues, col·legues i conegudes que decidim ajuntar-nos a reivindicar els nostres drets i a mostrar a través de les performances els diferents abusos que sofrem les dones”, explica na Romina.

Des de llavors s'han organitzat sobretot al voltant de dates commemoratives de reivindicació dels drets de les dones, amb performances a l'espai públic o sumant-se a l'acció de canviar la nomenclatura dels carrers per incloure noms de dones, com es va fer a molts pobles de Mallorca.

Ara estan en fase de consolidació del grup: “sobretot el que ens interessa és formar un grup el més divers possible i amb diferents generacions de dones per a poder compartir, aprendre i crear juntes una xarxa d'ajuda mútua al poble i amb els pobles pròxims, als quals ja estem connectades”, explica na Romina.

A poc a poc les dones del Pla de Mallorca van organitzant-se i sumant-se al moviment global de defensa de la igualtat, des de les accions locals. Un cor feminista bateja al cor de Mallorca. ●

Jóvenes de Sencelles cambian los nombres de las calles del pueblo por los de mujeres

Experiències

“Em fa sentir molt orgullosa la feina de conservar varietats de llavors antigues”

CATI VAQUER

Propietària dels Planters Ca Na Justa, Porreres

Quan el 1875 en Francesc “Just” (el seu malnom) va començar a assecar llavors a Porreres per fer planters de planta hortícola i vendre als seus veïnats segurament no s’imaginava que 5 generacions després la seva descendència continuaria el negoci. Tot i que va ser un home, en Francesc, qui va iniciar la tradició, la història dels planters de Ca Na Justa ha estat marcada per la tenacitat de les dones de la família. “Varen sortir valentes ses Justes”, diu na Cati Vaquer, qui ara està al capdavant del negoci familiar que va iniciar el seu repadrí Francesc. Els seus principals clients són els petits pagesos o els clients particulars de Mallorca que busquen varietats autòctones.

Quan se li demana pel nom dels planters, així, en femení, explica que, el repadrí va tenir cinc filles, i que la gent del poble els hi deia “ses justes”, pel malnom de son pare. Dues d’elles es van dedicar, com son pare, a fer planter, una d’elles la padrina de na Cati, que no va perdre el malnom heretat. I així es va quedar, Ca Na Justa.

“Jo vaig néixer dins un planter”, explica na Cati. Tot i que va passar bastants anys treballant al sector de la construcció, quan els seus pares, que havien heretat el negoci dels planters, es varen voler jubilar, ella va sentir la responsabilitat de fer-se’n càrrec. “Per culpa meva Ca Na Justa es tanca, em vaig dir”, explica. Tot i que els seus pares no la varen animar gaire: veien que hi havia un bot generacional amb el cultiu hortícola, que les noves generacions ja no tenien tant d’interès i que el negoci acabaria per tancar-se”. Gairebé un segle i mig després Ca Na Justa segueix a ple funcionament, perquè la generació que no tenia en sembrar la va recuperar en jubilar-se i el jovent motivat per l’alimentació sana també s’ha pujat “al carro” dels horts d’autoconsum. Na Cati també detecta un repunt en les vendes per mor de la

pandèmia: “la gent està més dins ca seva i vol entretenir-se, i també molta gent s’ha quedat sense feina”, explica.

“Aquesta és una feina que requereix molta delicadesa, per seleccionar i fer la llavor, i les dones jo crec que som més cuidadoses”, reflexiona. Sobre les dificultats que ha trobat per tirar endavant el negoci sent dona, afirma que ara mateix no en troba, però que si és cert que als seus inicis li va jugar en contra. “Quan vaig agafar el negoci, que tenia 30 anys, de vegades venien clients i em deien que s’estimaven més esperar que els atengués mon pare”, recorda.

Assegura que és una feina molt exigent i dedicada (son pare li deia que “qui fa planter hi ha de dormir”), però que és molt gratificant. “Veure que amb la nostra feina aconseguim conservar varietats antigues, tradicionals i d’una qualitat impressionant, em fa sentir molt satisfeta i orgullosa” diu aquesta porrerenca, “totes aquestes varietats no les trobes al mercat, o les fas tu o desapareixen!”.

Experiències

“Les dones han jugat un paper fonamental en la conservació de l'agrobiodiversitat”

AINA SOCIES I MARIA MASSANET

Tècniques de l'Associació de Varietats Locals, Porreres

L'Associació de Varietats Locals és una entitat sense ànim de lucre que es va constituir el 2002 a partir de la proposta de pagesos, tècnics i estudiosos de l'agrobiodiversitat de les Illes Balears, i que treballa majoritàriament a Mallorca.

L'entitat treballa per a la recuperació de les varietats locals d'hortalissa, llegums, cereals i fruiters, així com dels coneixements pagesos que hi van associats. La seva seu és a Porreres i n'Aina socies, ambientòloga i màster en agroecologia, i na Maria Massanet, enginyera agrònoma, conformen l'equip tècnic que duu a terme les tasques diàries de l'associació.

N'Aina ens explica les principals línies de feina de Varietats Locals: “de manera permanent i més estable tenim el projecte de multiplicació de llavors, al qual treballen diferents pagesos que reproduïxen els llavors, i també comptam amb un equip de voluntaris que ens ajuden amb l'extracció de la llavor, en un procés que feim aquí a Porreres”. A més, distribueixen les llavors a una xarxa de 32 botigues cooperatives i cada any fan un catàleg de llavors, just abans de la temporada d'estiu. “Hi havia una demanda dins el món pagès de poder comptar amb llavors tradicionals i conservar-les i hi hem respost”, diu n'Aina. A més ofereixen espais formatius a través del Fogaiba, a pagesos professionals i aficionats, que volen aprendre a empeltar o extreure llavors.

“En el nostre dia a dia, al món de la pagesia i les reunions institucionals, treballam més amb homes; ara, a nivell tècnic i amb l'equip de voluntàries hi ha predominança de dones”, reflexionen. La conclusió que treuen és que a espais de producció i representació o presa de decisions “arrasen” els homes, mentre que a la part de gestió i sosteniment de l'activitat, una feina potser més invisible, però imprescindible, hi ha

molta participació de dones. “Les dones han jugat un paper fonamental en la conservació de l'agrobiodiversitat”, diu na Maria, “ens trobam que a les llars són les dones qui tenen més informació de les llavors i qui les han conservat de generació en generació. Potser el sector de la producció està més masculinitzat, però el sector llavors és femení”. Per n'Aina això pot estar relacionat amb que la conservació de les llavors ha estat molt relacionada amb els cultius d'horts devora les cases, dels quals sovint se'n feien càrrec les dones de la família.

N'Aina recorda com a la seva carrera, Ciències Ambientals predominaven lleugerament les dones, mentre que en el cas de na Maria era tot el contrari. En el cas de les dues duen l'amor pel camp i pel Pla a la sang: vénen de famílies pageses, la de n'Aina a Montuïri, la de na Maria a Ariany.

Reconeixen que de vegades s'han trobat amb dificultats pel fet de ser dones, sobretot en el cas de n'Aina per temes de conciliació familiar: “les juntes són amb pagesos i tècnics homes, he hagut de batallar perquè les reunions no fossin tan tard els capvespres. Per què les dones no han pogut accedir a aquests espais de presa de decisions? Perquè s'han hagut d'encarregar de l'espai de cures i per qüestions d'horaris no sempre han pogut participar”.

Experiències

“Quan una dona ocupa un lloc ha de fer molt esforç per demostrar que és digna a ocupar-lo”

FRANCISCA CAIMARI

Filòloga, Sineu

Na Francisca Caimari va néixer al Sineu dels anys 50, on moltes nines no estudiaven i després de passar per “Ca ses monges”, l’únic col·legi de nines, es dedicaven a preparar l’aixovar i fer feinetes de costura o al camp. “Jo era bona estudiant i una monja va xerrar amb mon pare, ell em va demanar si volia estudiar i li vaig dir que sí”, recorda, “vaig ser la primera dona de la família que va accedir a estudis superiors”. Va estudiar Filosofia i Lletres, amb especialitat en filologia romànica i hispànica a Barcelona. «Me’n record d’un veïnat del poble, que en tornar a Sineu de visita, em va preguntar: “què dimonis fas a Barcelona? Amb lo bé que estaries a ca teva!”».

I no va ser fàcil. A més que s’enyorava molt a Barcelona, recorda que quan estava a la universitat no es trobava gens recolzada. “Vaig topar gent que no era partidària que hi hagués dones a la universitat, hi havia professors molt misògins que ens deien a les alumnes que havíem d’estar a ca nostra, que érem unes intruses”, recorda, per afegir, “sempre he notat quan una dona ocupa un lloc ha de fer molt esforç per demostrar que és digna a ocupar-lo”.

Quan va poder, va tornar a Mallorca, a on ha tingut una llarga trajectòria a la docència. També ha escrit diversos llibres, que tenen com a fil conductor les dones i Sineu: “Com érem, com som. Reculls d’històries de família”, fa un retrat de cinc generacions, amb les dones com a protagonistes; “De Montpeller a Mallorques, de Ciutat a Sineu”, una novel·la de cavalleries ubicada a l’edat mitjana a Sineu, amb la filla d’un cavaller com a protagonista; i el seu últim llibre, que es presentarà el pròxim 30 d’abril, “El somni de llegir: l’educació de la dona a l’edat mitjana a Sineu”, sobre la lluita de les dones del poble perquè els seus pares els hi donessin permís per estudiar.

Gràcies al seu interès i el treball de recerca que ha fet per escriure els seus llibres, té un ample coneixement sobre l’evolució de les dones al món de l’estudi. “Fins al segle XX no va haver-hi una escola per nines a Sineu, les dones havien de fer malabars per fer la seva vida, tot eren prejudicis i quan volien aconseguir els seus somnis eren titllades de bruixes. Aquí o es feien monges o es casaven, hi havia poques dones emprenedores”, recorda.

Experiències

“He vist com moltes dones joves que es plantejaven la maternitat han acabat abandonant la seva carrera”

MARIA MAGDALENA ALOMAR

Doctora en Filologia, Sineu

Na Maria Magdalena Alomar, coneguda per tothom com a Malena, va decidir-se a estudiar filologia perquè la seva mestra, Francisca Caimari, la va animar a fer-ho. “Ella ens va estimular molt, moltes dones de Sineu en aquell moments es dedicaven a preparar aixovars o a treballar a les fàbriques de teixits”, explica na Malena. Ella va poder estudiar a l’institut d’Inca, “de nova creació, amb professors joves i entusiastes, era un formiguer d’iniciatives”. Na Malena ho tenia clar, volia estudiar i partir del poble: “ma mare trobava que era dur-me a la perdició, per sort una germana gran em va donar suport i finalment la família em va recolzar”. Com na Francisca, però deu anys més tard, va ser la primera dona de la seva família a tenir estudis universitaris.

Quan se li demana que perquè va triar també filologia, respon que, a més de la inspiració de na Francisca, va jugar un paper clau un altre mestre seu, l’algaidí Biel Majoral. “Ens va obrir els ulls, unes quantes ens vam interessar per la cultura popular, les gloses, el ball... A Sineu també teníem la influència del reconegut glosador Biel *Caragol*”, recorda.

Va marxar a Barcelona estudiar i s’hi va quedar 15 anys treballant. Va tornar a Mallorca els anys 90, a on s’ha dedicat des de llavors a la docència. També va ser professora associada de la UIB i a l’Escola Superior d’Art Dramàtic de les Illes Balears.

Fent balanç, explica: “he tingut una situació professional molt bona, m’ha agradat molt l’ensenyament i m’he trobat amb gent que m’ha ensenyat molt i ha reconegut la meva feina, en un ambient que m’estimulava, he pogut investigar i fer cursos de postgrau”. Ara bé, també reconeix que ha pogut dedicar-se tant a estudiar i a desenvolupar la seva carrera professional perquè va decidir no tenir fills, i que altres dones ho tenen molt més difícil. “Les dones continuen tenint problemes per

accedir a alguns espais, el sostre de vidre existeix”, afirma, “jo he vist com moltes dones joves que es plantejaven la maternitat acabaven abandonant la seva carrera, no podien amb tot”. També destaca moltes dones dins l’ensenyament que, amb moltes dificultats i perseverança, van aconseguir créixer professionalment, alhora que formaven una família: “dones que rendien al 100%, que tenien tota la voluntat i ho donaven tot, pobre de qui digués que no eren capaces, potser no es declaraven feministes, però amb la seva actitud diària ho eren”.

Na Malena també està molt vinculada al col·lectiu feminista de Sineu, Dones d’Arrel: “estam al segle XXI i la situació ha millorat en moltes coses, però cada vegada que hi ha un cas de violència de gènere o un assassinat masclista veim que la nostra feina segueix essent més necessària que mai. Hi som i no farem una passa enrere”.

Experiències

“Per ser jove, al món de l'agricultura i la ramaderia t'enfrontes a moltes desconfiances”

MARGALIDA SEGUÍ

Responsable de la Formatgeria Son Jover, Inca-Llubí

Na Margalida Seguí és una jove enginyera agrònoma que avui està al capdavant de la Formatgeria Son Jover, l'explotació familiar ubicada a la carretera entre Inca i Llubí, als peus del puig de Santa Magdalena. Com ella diu amb orgull “néta, filla i germana d'agricultors”. “Quan vaig acabar d'estudiar no volia dedicar-me a l'empresa familiar i vaig treballar a altes empreses”, reconeix, “però estar fora em va fer valorar la gran importància d'invertir el temps i esforços dins casa teva, i la gran herència de saviesa que tenia dels meus padrins i pares, el que fa que el projecte familiar pugui perdurar”. Per aquest motiu a principis de 2019 va tornar al projecte familiar, per donar-hi una nova empenta amb el seu germà Antoni.

Son Jover és un projecte que ha anat creixent, des del seu naixement el 2009, amb la voluntat de rentabilitzar l'explotació familiar. Varen decidir començar a transformar la llet d'ovella roja mallorquina en formatge ecològic i vendre directament al consumidor. El 2016 van introduir cabres per a diversificar la producció de formatge. Avui, la seva producció de formatges es fa amb el 100% de llet de la seva explotació, amb animals de races autòctones, i amb un procés totalment ecològic.

D'ençà que es responsabilitza de la Formatgeria Son Jover ha implantat una sèrie de modificacions i novetats en el procés que han suposat un increment tant en la producció com en les vendes. “El nostre gran objectiu és poder seguir amb aquest projecte, fent un formatge d'autor de gran qualitat amb ramat de races autòctones, de tal manera que l'explotació sigui rendible i els treballadors i nosaltres tenguem un futur garantit”, explica.

Tot i que per ser dona s'ha trobat amb algun impediment, reconeix que “res aclaparador”. Ha trobat més dificultats pel fet de ser jove: “al món de l'agricultura i la ramaderia t'enfrontes a moltes desconfiances”.

Experiències

“Les dones de la meva generació vàrem entrar amb força dins el món professional”

JOANA MARIA PALOU

Historiadora de l'Art i actual rectora de l'Estudi General Lul·lià

De mare montuirera i pare bunyolí, va passar la seva infantesa a Palma. “Com féien en aquells temps em vàren dur a nèixer a ca la meva padrina a Montuïri, i sempre et queda el vincle familiar”, explica. Tant, que als anys 90, ja amb el seu home varen decidir tornar a viure al poble matern. Des de llavors, viu a Montuïri.

És una reconeguda historiadora de l'art i conservadora de museus i la seva trajectòria l'ha portat a dirigir el Museu de Belles Arts i el Museu d'Art Contemporani de Sevilla, per acabar la seva carrera com a directora conservadora del Museu de Mallorca, del 2002 al 2018, any en que es va jubilar. Tot i que això és un dir, perquè la seva activitat no cessa: avui és la primera dona rectora de l'Estudi General Lul·lià.

“Sóc una persona curiosa, això em va dur a estudiar Història de l'Art a Barcelona”, explica, “l'art és un món tan ample, tan ric, tan complex, pensava que em permetria tastar moltes olletes: la ciència, la filosofia, la recerca, totes les tècniques artístiques; estàs en contacte amb la història però també amb el món més absolutament contemporani”. Fent balanç ho té clar: “Sigui per generació, per ajudes, per referents i per caparrudes, som d'aquelles persones que he tingut el rar privilegi de poder-me dedicar a allò que vaig triar”.

És la major de germans mascles. “Sóc filla d'un pare feminista, tota la vida va dir que la nina era com els altres, i que si només podia donar estudis a un fill, seria a jo, perquè ho tindria tot a la contra. Tenia grans pretensions amb jo, malauradament va morir molt jove”. Explica que quan li deien a son pare que què bé que tenien una nina perquè així els ajudaria en ésser vells, el pare contestava que ell no havia tingut fills per això.

Ara, s'ha hagut d'esforçar molt i reconeix que ser dona de vegades no li ha facilitat el camí: “Cada

generació ha hagut de rompre moltes coses. Poc després d'haver tret les oposicions estatals, que vaig treure molt jove, als 24 anys, vaig sentir una persona que tenia un càrrec directiu a un Museu on jo tenia la meva primera destinació que em deia que jo estava a un museu perquè era una feina molt femenina i que allò que es necessitava era sensibilitat, i a mi m'enfonsava. També es sentia molt que si et treies unes oposicions, evidentment era perquè t'havies colgat amb qualqu. El repte és enfrontar-te a això, fa molta ràbia”.

“Les dones de la meva generació hem estat a mig camí: hem entrat amb força col·lectiva i individual dins el món professional però hem de demostrar cada dia que ens mereixem ésser-hi”, diu, “quan fiques la pota, no és perquè siguis mala professional, és perquè ets una dona”.

Des de fa mig any és rectora de l'Estudi General Lul·lià, la primera dona en tenir aquest càrrec a una entitat centenària dedicada a ser un centre de reflexió, debat i coneixement. El primer pic que li van demanar va dir que no categòricament. Però s'ho va repensar: “estàvem en una situació de crisi i canvi i vaig pensar que m'havia d'arremangar per fer feina. “L'edat t'ensenya que l'important és no aturar-te i ser constant”, diu.

Experiències

“Les dones del poble són les que més han patit els efectes econòmics de la pandèmia”

MARIA ANTÒNIA MULET

Batlessa d'Algaida

Algaidina de tota la vida, és una de les tres dones batlesses (juntament amb Magdalena Perelló, a Llubí, i Francisca Mora, a Porreres) que estan al capdavant de consistoris del Pla de Mallorca. Tot i que es va formar com a infermera, i hi va exercir durant molts d'anys, porta vinculada a la vida política municipal des del 2003, any en què va formar part per primera vegada de les llistes electorals. Després seria regidora de Cultura i Festes i més tard d'Educació, Cultura i Cooperació. En ser elegida batlessa del municipi el 2015 va deixar la seva feina d'infermera per dedicar-se a la batlia durant les dues legislatures.

Se sent molt arrelada al poble que governa: “sempre he viscut aquí i he participat i col·laborat de manera activa amb associacions o entitats, com el club d'esplai”. Quan se li demana per quan va sentir interès en la política, explica que va ser un procés, que va començar quan, sent batle del poble Francesc Antich, un grup de joves entre els que estava na Maria Antònia, va començar a participar i col·laborar amb el grup de persones que formaven part de l'equip consistorial, “ja que compartíem les idees i la manera de fer feina pel poble”.

Sobre els reptes que enfronta com a batlessa, diu que enguany ha estat el més difícil: “la màxima que diu que els polítics hem de fer feina per a les persones ha estat el gran objectiu diari, tot i saber que a vegades no hem pogut arribar a tothom així com voldríem, però l'esforç hi ha estat i segueix sent el mateix”.

Pel que fa a obstacles per exercir la política sent una dona, afirma que ella personalment no creu que els hagi viscut, si bé és cert que reconeix que això es deu en gran part als aprenentatges familiars: “he d'agrair l'educació dels meus pares, tant a jo com a la meva germana sempre ens van

transmetre que el fet de ser dona no ens havia d'aturar per voler aconseguir tot el que volguéssim”. Ens explica que els principals problemes que afecten el municipi estan relacionats amb la manca d'oportunitats al món laboral a causa de la crisi econòmica generada per la pandèmia: “les dones i els joves són els que més ho han patit”.

Més enllà de la seva experiència personal, assumeix que queda molta feina a fer per garantir la igualtat d'oportunitats per a homes i dones. “Al nostre municipi hem creat la comissió d'igualtat on hi estan representats tots els grups polítics, associacions i entitats, per avançar plegats perquè el nostre municipi sigui igualitari”, expressa.

Tot i que al seu equip de govern hi predominen les dones (6 de 9), li agradaria que hi hagués més dones que s'hi dediquessin a la política. “Mentre no puguem conciliar vida familiar i laboral, les dones ho tindrem més difícil”, explica, “encara hi ha molt de camí per fer: igualtat de salaris, horaris de feina que facilitin la conciliació i el reconeixement i accions contra la violència de gènere”.